

<https://theconversation.com/machine-folk-music-shows-the-creative-side-of-ai-173136> (дата звернення: 18.05.2025).

6. Müller, B. (2023). Protecting Human Creativity in AI-Generated Music with the Introduction of an AI-Royalty Fund // GRUR International. Vol. 72, Issue 9, pp. 843–855. Oxford Academic. DOI: 10.1093/grurint/ikad096.

7. Wilson, N., & O'Connor, J. (2021). Rethinking creativity: creative industries, AI and everyday creativity. *Media, Culture & Society*. Vol. 43. Issue 7. Pp. 1384–1394. DOI: 10.1177/01634437211026130.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-119>

ПАНІКА: ОКРЕМИЙ ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЧИ ІНТЕНСИФІКОВАНА ПОХІДНА СТРАХУ?

Стасюк В. В.

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри внутрішніх комунікацій
Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

Кириченко А. В.

*доктор філософії,
старший викладач кафедри внутрішніх комунікацій
Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

Паніка – це не відсутність мужності,
а момент, коли страх забуває слухати розум.
Василь Стасюк

Саме поняття “паніка” бере свій початок від імені давньогрецького бога Пана – покровителя пастухів, лісів та диких тварин. За уявленнями давніх греків, Пан міг легко впливати на поведінку стад тварин, особливо вночі, коли внаслідок незначного подразника (шороху, звуку чи блискавки) вони раптово втрачали контроль і поводитися некеровано – кидалися у прірву, воду або вогонь.

Німецький зоолог Альфред Брем описує ці феномени як приклади повного руйнування інстинктів виживання. За його спостереженнями, найменший шум міг змусити цілу отару тварин впасти в стан крайнього

збудження: тварини розбігалися навсід, іноді завмираючи на місці без жодних спроб сховатися або врятуватися. Це часто призводило до масової загибелі – від холоду, голоду або стихійного лиха, хоча реальної загрози могло і не бути [6].

Уявлення про природу паніки в античному світі нерозривно пов'язані з міфологічним образом бога Пана – лісового духа й покровителя пастухів. Давні греки вважали, що саме Пан відповідальний за раптові вибухи неконтрольованої тривоги серед тварин. Поясненням таких явищ слугувала віра в те, що божество може розгніватися через порушення лісової тиші чи спокою його сну, що викликало демонічні прояви у поведінці стад.

З часом уявлення про бога Пана зазнає суттєвих змін. Від початкової функції охоронця стад і покровителя пастухів це божество поступово набуло рис символу воєнного натхнення та навіть бога війни. Попри зовнішню парадоксальність, така трансформація виглядає логічною, якщо врахувати особливості військових зіткнень у добу Античності. У той період війни здебільшого велися у форматі ближнього бою – “на відстані списа і кинджалу”, – що спричинювало значне психологічне напруження серед воїнів. У таких умовах емоційна нестійкість легко могла перерости у масову паніку або, навпаки, у колективну бойову агресію.

У своїй праці “Історії” Геродот описує зустріч афінського гінця Фідіппіда з богом Паном. Під час подорожі до Спарти, поблизу гори Парфеній, Фідіппід зустрів Пана, який звернувся до нього з докором, що афіняни не вшановують його, хоча він доброзичливо ставиться до них і неодноразово допомагав їм у минулому. Після перемоги в Марафонській битві яка відбулася 12 вересня 490 до н.е. афіняни, повіривши в істинність цього повідомлення, спорудили Панові святилище під Акрополем і започаткували щорічні жертвоприношення та смолоскипні ходи на його честь. Цей епізод ілюструє, як античні греки пов'язували паніку з божественним втручанням, зокрема з богом Паном, чия присутність, за віруваннями, могла викликати раптовий ірраціональний страх серед людей. З огляду на сучасні події, таких як російсько-українська війна, розуміння механізмів виникнення паніки є надзвичайно актуальним для запобігання масовим психоемоційним розладам [1].

З розвитком військового озброєння, техніки та стратегій ведення війн нового типу виникла можливість здійснювати впорядкований відступ, при якому між підрозділами, що залишають позиції, і противником зберігається тактична дистанція. Такий відхід нерідко передбачає перехід на резервні позиції й не обов'язково супроводжується хаосом. Утім, у давнину ситуація була цілком протилежною. Як свідчать військові історики, бій здебільшого вівся в умовах ближнього зіткнення – “на відстані списа й кинжала”. У таких сутичках емоційне напруження

досягало межі, й нерідко одна зі сторін, не витримавши натиску, раптово ламалася та в паніці кидалася навтьоки. Саме в ці моменти її наздоганяв і знищував ворог [5].

Сунь Цзи у своєму класичному трактаті “Мистецтво війни” наголошує на критичній важливості підтримання морального духу військ як ключової передумови досягнення перемоги. Він підкреслює, що психологічний стан армії часто є не менш важливим, ніж кількість солдатів чи озброєння. Війська, які піддаються хаосу або паніці, втрачають боєздатність і здатність до організованого спротиву. Такий стан веде до дезорганізації, імпульсивних рішень, втрати контролю над ситуацією, а відтак – до неминучих поразок. Паніка серед воїнів зазвичай виникає в ситуаціях, коли командир не здатен забезпечити чітке управління, коли інформація подається розпливчато або суперечливо, а війська не мають належної внутрішньої дисципліни. В таких умовах військо стає вразливим: “Якщо війська не мають дисципліни, це провина генерала”, – пише Сунь Цзи. Він також застерігає, що паніка часто є результатом неправильного використання часу та місцевості, а також недооцінки супротивника. У таких випадках, коли втрачено ініціативу, солдати починають діяти не за наказом, а за інстинктом самозбереження, що перетворює їх з бойової одиниці на хаотичну масу [4].

Автор трактату пропонує низку принципів, які дозволяють уникнути паніки: досконале знання противника і самого себе; чітка організація війська; постійне інформування підлеглих та контроль над чутками; збереження моральної рівноваги через дисципліну та довіру до командування.

Отже, паніка, згідно з вченням Сунь Цзи, розглядається не лише як психологічне явище, а як стратегічна загроза, здатна миттєво знищити навіть добре озброєне військо. Її запобігання є справою не лише окремого солдата, а передусім мудрого та передбачливого полководця [4].

Слово “паніка” етимологічно пов’язане з масовим характером цього явища. Проте в сучасному мовленні його первинний зміст частково втрачено: паніка проявляється не лише в колективних, а й в індивідуальних реакціях. Як емоційний стан, паніка виникає або через нестачу зрозумілої інформації в загрозливій ситуації, або внаслідок її надміру – часто суперечливого та тривожного. Це один із найвиразніших афективних феноменів, що виявляється через імпульсивну, нерациональну поведінку. У стані паніки військовослужбовці втрачають здатність до критичного мислення, що може призводити до виникнення панічних натовпів зі специфічною, часто хаотичною динамікою. Саме тому в загальновживаному значенні під панікою зазвичай мається на увазі масова неконтрольована поведінка.

Панічні стани нерідко спричиняються невротичними страхами – тобто тими, що не відповідають об’єктивному рівню загрози й, радше,

є відображенням внутрішньої психологічної нестабільності особистості. Цей аспект настільки характерний, що деякі дослідники визначають паніку як “жах, викликаний уявною небезпекою”. Водночас таке трактування є дещо спрощеним, адже паніка цілком може виникати й у відповідь на реальну загрозу. Проте досвід показує: вирішальну роль у виникненні панічних реакцій найчастіше відіграє не об’єктивна ситуація, а суб’єктивний психічний стан – як окремої особи, так і соціальної групи або спільноти в цілому [3].

З одного боку, паніка може виникати навіть без наявності зовнішньої загрози й у більшості випадків виявляється непропорційною до реальної ситуації за силою свого прояву. З іншого боку, жодна, навіть об’єктивно серйозна небезпека, не є автоматичною причиною паніки. Як зауважує

А. Кириченко, “емоційна дезорганізація, притаманна панічному стану, не обов’язково відповідає реальному ступеню небезпеки; вона є наслідком психоемоційного дисбалансу особистості або групи в умовах невизначеності, браку довіри та комунікаційної роз’єднаності” [2]. Отже, навіть в умовах реальної загрози, паніка не є неминучою; вона швидше є похідною від того, як особа або колектив сприймає, осмислює й емоційно обробляє загрозу.

Відчуття незворотності катастрофи, що наближається, виникає внаслідок посилення інтенсивності тривожних переживань. Це формує в особистості переконання, що, незважаючи на захисні дії (або бездіяльність), уникнути загрози та її руйнівних наслідків не вдасться. Доктор психологічних наук

В. Стасюк зазначає, що цей стан залежить не лише від ступеня страху, а й від інтенсивності тривоги, яка супроводжує відчуття небезпеки. Виникнення подібного стану можливе навіть без попередньої стадії страху, коли загроза є нечіткою та неузгодженою. І саме тоді, при появі навіть незначного тривожного стимулу, розвивається стан тривожно-полохливого збудження (паніка). Це найбільш яскравий прояв тривожного розладу, що є відображенням потреби в активній фізичній розрядці в умовах відчуття наближення катастрофи, що супроводжується істеричними пошуками допомоги та порятунку [3].

Таким чином, паніка є не випадковою реакцією, а глибоко вкоріненим психоемоційним феноменом, який виникає як кульмінація тривалого стану тривожності або пригніченості. Її поява потребує певного пускового чинника, що активізує накопичений внутрішній напружений стан. На відміну від страху, що має широку варіативність інтерпретацій, наукове уявлення про паніку демонструє відносну концептуальну стабільність, що дозволяє розглядати її як інтенсивну форму афективної реакції з чіткими передумовами та механізмами виникнення.

Література:

1. Геродот. Історії. Кн. VI, розд. 105 / пер. з давньогрец. Київ : Наукова думка, 2003. 512 с.
2. Кириченко А. В. Модель психологічної готовності військово-службовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. *Науковий журнал "Габітус"*. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 38, 2022 р. С. 59–63. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2022/38-2022/10.pdf>
3. Стасюк В. В. Страх і паніка на війні: монографія. Київ : НУОУ, 2013. 290 с.
4. Сунь Цзи. Мистецтво війни / пер. з кит. О. Сєрова. Харків : Фоліо, 2019. 192 с.
5. Тарасенко, О. А., Григорович, В. М. Тактика сучасних бойових дій. Одеса : ОДУВС, 2020. 250 с.
6. Brehm A. Life of Animals. Publisher: Forgotten Books, 2018, 639 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-120>

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стьопіна К. А.

здобувач вищої освіти (магістерського рівня)

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Бедан В. Б.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Сучасна українська освіта активно впроваджує принципи інклюзії, орієнтуючись на права кожної дитини на якісну освіту незалежно від індивідуальних особливостей розвитку. Законодавчі зміни, зокрема ухвалення Закону України «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020), підкреслюють необхідність створення безбар'єрного освітнього середовища та забезпечення індивідуалізованого підходу до учнів з особливими освітніми потребами [1, с. 54].

Таким чином, можна зазначити, що «інклюзія» (від латинського «inclusio» – включення) передбачає створення таких умов навчання,